

Ağıtların Vatan Sevgisi ve Mensubiyet Şuurunu Pekiştirme İşlevinin Sivas Ağıtları Üzerinden Bir Değerlendirmesi

An Evaluation Of The Function Of Laments To Strengthen Consciousness Of Paternity And Belief On Sivas Laments

Cansever KAYAPUNAR KESKÜL*

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul, Türkiye.

Orcid Id: 0000-0002-6987-852X

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Cansever Kayapunar Keskül
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye.

E-posta / E-mail:
canseviu@hotmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
28 Nisan 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:
24 Ağustos 2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Citation:
Cansever Kayapunar Keskül, "Ağıtların Vatan Sevgisi ve Mensubiyet Şuurunu Pekiştirme İşlevinin Sivas Ağıtları Üzerinden Bir Değerlendirmesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 134, Sayı 265, İstanbul 2023, s. 217-230.

doi: 10.55773/tda.1289359

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Ağıtlar, bireyin yarattığı ancak toplum tarafından yaşıatılan metinlerdir. Bunun sebebi, ağıtların sözlü kültür ortamında yaratılması ve çoğunun zamanla anonim özellik kazanmasıdır. İcra ortamında yakılan ve dile dökülen ağıt, topluma kazandırılır ve kültürün ürünü olur. Sosyal belleğin bir kültür ürününü yaşatması için o yaratının topluma katkı sağlaması, işlevsel olması gerekir. Ağıtlar, acının paylaşıldığı tören ortamında söylendiği için toplumu bağlayan, ortak acıların ortak dile aktarılmasını sağlayan ürünlerdir. Dil başta olmak üzere birçok kültürel değer ağıtlar aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır.

İnsan hayatını etkileyen ve derin üzüntüyle karşılık bulan her olay ağıta konu olur. Ağıtların genellikle ölüm hadisesinden sonra tören esnasında ortaya çıkması duyguların doğal biçimiyle yansımalarının da sebebidir. Yaşamın doğal akışında ortaya çıkan bu duygular, ölüm olayından sonra bireyler ve toplum üzerinde psikolojik ve toplumsal etkiler yaratır. Ağıt yakılan icra ortamı birlikte ağlamayı, acıyı birlikte göğüslemeyi, cenazeyi omuzlamayı, toprağa vermeyi, ölü için gelen kalabalığı birlikte ağırlamayı gerektiren şartları içinde barındırır. Bütün bu paylaşımlar, bir yandan bireyi acı karşısında ayağa kaldırırken, diğer yandan da içinde bulunduğu toplumla bağlarını kuvvetlendirir. Ağıdı yakılan kişinin savaş, doğal afet, terör gibi toplumsal bir hadise sonucu vefatı, bu kaynaşmayı daha da pekiştirir.

Bu makalede Sivas ili ve ilçelerinden derlenen ağıt metinlerinden yola çıkılarak bu metinlerin vatan sevgisi ve mensubiyet şuurunu pekiştirme işlevi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ağıt, Ölüm, İşlev, Vatan.

Abstract

Laments are texts created by the individual but kept alive by the society. The reason for this is that laments are created in the oral culture environment and most of them gain an anonymous feature over time. The lament that is

burned and voiced in the performance environment is brought to the society and becomes a product of culture. In order for social memory to keep a cultural product alive, that creation must contribute to society and be functional. Lament are the products that bind the society and ensure that the common pain is conveyed in a common language, as they are sung in a ceremonial setting where the pain is shared. Many cultural values, especially language, are transferred to future generations through laments.

The emergence of laments during the ceremony after the death event is also the reason for the reflection of the emotions in their natural form. These feelings, which emerge in the natural flow of life, create psychological and social effects on individuals and society after death. The lamented performance environment includes conditions that require crying together, facing pain together, shouldering the funeral, burial and hosting the crowd that came for the dead together. All these sharings, on the other hand, strengthen his ties with the society he lives in. The death of the lamented person as a result of a social event such as war, natural disaster or terrorism further reinforces this fusion.

In this article, based on the lament texts compiled from Sivas province and its districts, the function of reinforcing patriotism and affiliation consciousness of these texts will be evaluated.

Keywords: Lament, Death, Function, Homeland.

1. Giriş

Toplumun derinden etkileyen ölümler, doğal afetler, savaşlar, ayrılıklar ağrıların başlıca temalarıdır. Alanda yapılan derleme çalışmaları ve tarihten bugüne yansıyan ağıt metinleri incelendiğinde; ölüm konulu ağrıların toplum psikolojisinde daha geniş yer tuttuğunu söylemek mümkündür. Makalemizde de gerek toplumsal gerek bireysel bir olay neticesinde gerçekleşen ölüm üzerine yakılan ağrılara yer verilecektir.

Ağıt, toplumsal veya bireysel bir acı neticesinde ortaya çıkar. Acının niteliği ne olursa olsun ağdın kaynağı bireydir ve acının bireyin gönül süzgecinden geçen hali ağıda yansır. Ancak söze dökülen acı artık topluma mal olur ve zamanla ona hayat veren bireysel kimlik unutulur.

Ölenin ardından yas tutulması ve ağıt yakılmasının toplumsal kimlik boyutunun da bulunduğunu belirtmek gerekir. Toplumsal kimlik olarak adlandırılan sosyal aidiyet bilinci, ortak bir dilin konuşulması ya da daha genel bir ifade ile ortak bir simgesel sistemin kullanımı ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır. Toplumsal kimlik, onu biçimlendiren, daha doğrusu yeniden üreten belli bir kültürel sisteme denk düşer. Kültürel sistem, ortak kimliğin dayandığı ve kuşaklar boyunca sürdürüldüğü araç niteliği taşıyan kişi, ölüp gitmiştir. Ancak ölü haliyle bile bir kimliğe sahiptir; çünkü ağıt yakılan kişi, hâlâ bizim bir parçamızdır. Ortak kimlik, ölümden sonra da sürdürülür. Kaybedilen varlığın bir daha geri gelmemesi durumu, ölümlerin toplumdaki uzun süre devam ettirir. Acı ve üzüntü toplumsal kalıplar içinde ifade edilirken, ağrılar, ölümlerin başında bir ayin/töreni anımsatır.¹ Ağıt metinlerinin toplumsal rolü de burada başlar.

Tören kavramı içinde töreyi, örfü, âdeti, geleneği barındıran kolektif bir icra biçimidir. İçeriği ne olursa olsun törenler, toplumun nesiller boyunca

¹ Abdullah Özbolet ve Saffet Kartopu, "İsyan ile Teslimiyet Arasında: Ağrılarda Kader İnancı", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 7/3, Ankara, 2012, s. 1963.

oluşturduğu kültür kalıplarının dışavurumudur. Ağıtların ortaya çıktığı ölüm törenleri de bu kültür kodlarını içinde barındırır. Sosyal şuurun geleceğe bıraktığı anonim sözler olarak tanımlatabileceğimiz ağıtlar da kendi içinde ait olduğu toplumun değerlerini, insan ilişkilerini, bireyden beklentilerini, kültür dokusunu yansıtır. Acıyı paylaşmak ve kara günde bir olmak her şeyden önce bireyin topluma mensubiyet şuurunu geliştirir. Birey ve toplum arasındaki müstereklerin pekişmesine yardımcı olur.

2. Vatan Sevgisi ve Mensubiyet Şuurunu Pekleştirme İşlevi

Millet olmanın gereklerinden biri de ortak vatanda birlikte yaşama isteğidir. Millet, aynı toprak parçası üzerinde, ortak bir tarihle geleceğe yürüyen gönüllü bir topluluktur. Ancak mensubiyet duygusuyla birbirine bağlanan toplumlar, istiklal ve istikbal için yaşama, mücadele etme ve hatta ölme kararlılığında olurlar.

Topluluğun birlikte yaşadığı anlar ve anılar ne kadar çok olursa mensubiyet duygusu da o oranda yükselir. Ölüm; verdiği duygu yoğunluğu ve devamında gelişen ritüellerle, birlikteliğin kuvvetle yaşandığı anlardan biridir. Ölen karşısında duyulan yoksunluk ve korku hissi beraberinde toplumları bir araya getirmiştir. İnsan, ölümle dolaysız bir bütünleşmeyi seçmiş; cenaze törenleri veya hasta ziyaretleri dünyanın neresinde olursa olsun soya ilişkin, herkesin katıldığı bir olay haline gelmiştir.² Bu durum acı anındaki ihtiyaç ve yakınlaşmayla birlikte bir yandan toplumsal dayanışmayı kuvvetlendirirken diğer yandan da bir topluluktan alınan güçle ve o topluluğun içinde kendini güçlü hissetme duygusuyla birleşerek mensubiyet şuurunu pekiştirmektedir.

Savaşlar, doğal afetler ve hastalıklar gibi toplum üzerinde iz bırakan veya beklenmedik andaki ölümler gibi fert üzerinde müessir olan muhtelif hadiseler, ağıtların doğmasına neden olmuştur. Milletimizin tarihinde onulmaz yaralar açan savaşlarda verilen binlerce şehidin acısı, geride kalanların çektiği yokluk, kıtlık, hastalık gibi sıkıntılar ağıtlar vasıtasıyla günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu savaşlardan biri de Çanakkale muharebeleridir. Çanakkale Türküsü adıyla anılan ve “Çanakkale içinde vurdular beni / Ölmeden mezara koydular beni / Of gençliğim eyvah...” diye dillerde dolaşan ağıt, önce bir şehit üzerine söylenmiş, daha sonra anonimleşerek hem söyleyicisi unutulmuş hem de bütün şehitlere ve Mehmetçiklere hitap eder hale gelmiştir. Bu ağıttan anlaşıldığı üzere Çanakkale Savaşı'na genç yaşlardaki insanların katıldığı, şehitlerin çok olduğu ve vatan uğruna girilen mücadele ağıtta yerini bulur. Dolayısıyla, *ağıtlar tarihimizin gün yüzüne çıkmasında ve toplumsal değerlerin ifade edilmesinde en önemli araçlardan biridir.* İşte, bu olayların unutulmaması ve korunması için bu sözler, ağıt hâline getirilip, hafızada daha kolay kalması sağlanarak gelecek kuşaklara aktarımı gerçekleştirilmiştir. Bu konuda Dursun Yıldırım şu ifadeleri kullanmıştır:

² Ayten Zara, “Kayıplar, Yas Tepkileri ve Yas Süreci”, *Yaşadıkça, Psikolojik Sorunlar ve Başa Çıkma Yolları*, İmge Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 549.

“Tarih, tarihî gerçeğe aykırı gördüğünü inceleme alanı dışına çıkartırken, folklor; tarihi olgu veya eylemi, ulusun sözlü hafızasında tespit ve muhafaza edilmiş biçimi ile, ona ait olanın tabiatını, toplumun ve toplum yapısının, toplumsal kurumların, insan ve toplum ilişkilerinin özelliklerini buldukları durum ve bağlam içinde anlamak için inceler.”³ Bu nedenle ağıtlar, meydana gelen bir olayın sonunda icra edildikleri için hadiselerin ayrıntılarını ele alan bir özellik de göstermektedir.

Ağıtlar, halkın duygu ve düşüncelerini, acıklı ve kendine has bir üslupla yansıtan türdür. Lomax'a göre halk türküleri, bir yerde doğan kimse ile onun kökleri arasında temel bir bağ kuran unsurdur ve kişiyi kendi kültüründeki doğal etkinliklere hazırlar.⁴ Müzik insan ruhuna doğrudan hitap ettiği için toplumu birbirine bağlayan önemli bir yoldur. Geçmişten günümüze tören atmosferinde şekillenen, ilahi temele dayanan, maddi ve manevi kültür unsurlarını içinde barındıran müzik, sosyal hayatta da önemli yere sahiptir. Ağıt gibi doğal icra ortamında ve acıya bağlı bir tepkiyle ortaya çıkan türde ise bu durum daha da önem kazanır. Dayanışma ve kültürel etkileşim ağıtların icra edildiği yas törenlerinde ön plana çıkar. Öyle ki taraflar arasındaki husumetler bile ölüm söz konusu olduğunda unutulur. Ağıt metninde durum şöyledir:

“Efendisi düğün kurmuş
Arap atlar yarışıyor
Ayan olsun ayan sunam
Ganlı, kinli barışıyor.” (SA-4/4)⁵

Ağıt yakmak için bir araya gelen kişiler arasında sosyal ilişkiler gelişir, dayanışma artar ve bu da toplumsal bütünlüğün gelişmesine, dolayısıyla sosyal paylaşımın gerçekleşmesine vesile olur.⁶ Sedat Veyis Örnek, yasin toplum tarafından bizim için önemli olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etme olduğunu söyler.⁷ Bu durumda şunu söyleyebiliriz: Ölüm acısı bireysel tepkilere neden olurken yas dediğimiz olgu toplumsaldır ve toplumun koyduğu sınırlar, kurallar içinde yaşanır. Bu durumda ölüm, sosyal bir kimliğe bürünür ve etrafında teşekkül eden ritüeller, törenler, gelişen davranışlar kültür değeri kazanır.

Gittikçe küreselleşen ve tek tipleşen dünyada, farklılık ve kendi olarak ifade edilebilecek özgünlüklere sahip olmak, çağdaş folklor tanımlarının temelin-

³ Dursun Yıldırım, *Türk Bitiği Araştırma ve İnceleme Yazıları*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 90.

⁴ Gülay Mirzaoğlu, “Anlatı ve Müzik İlişkisi Bağlamında Halk Hikâyelerinden Halk Müziği Dağarcığına Geçen Türküler”, *Mustafa Öztürk'e Armağan*, İstanbul, Kesit Yayınları, 2015, s. 15.

⁵ Cansever, Kayapınar Kesgöl, *Sivas Ağıtlarının Halkbilimi Yöntemleriyle İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2022, s. 373.

⁶ Veyisel Şahin, “Kültürel Bellek Mekânı Olarak Türküler”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 193.

⁷ Öykü Terzioğlu, “Metin ve Aksiyon/Performans Olarak Ağıt ve Edim Bilim”, *Millî Folklor Dergisi*, S. 118, Yıl: 2006, s. 120.

de bulunması gereken kodlar arasında yer almak, ortak bellek veya paylaşılan deneyim oluşturmaktır. Bütün bu durumlardan sonra denilebilir ki bireye kolektif bağları bir görev, bir amaç yükler. Bu sorumluluk, genellikle geleneği temsil edenin belirlediği sınırlar dâhilinde geleneği uygulama ve aktarmadır. Bu durumda gelenek, insanı kendi grubu içerisinde görünür kılarken çeşitli söz, davranış, ritüel aracılığıyla geçmiş bağlarını, kimliğini bütüncül olmasa bile koruma şansı verir.⁸ Bu kimlik ve etrafında oluşan bağlar farkında olmadan bireyin hayata tutunmasını, yaşadığı topluma ve dolayısıyla toplumun bir parçası olarak kendine anlam yüklemesini sağlar. Bulunduğu toplumdan kendisini soyutlayan ve anlamlı birliktelik kuramayan bireylerin de yaşamdan haz alması zorlaşır. Millet olabilmek bütünde, milletin içinde millî benlik sahibi birey olmak da özeldir birbirine bağlı ve önemlidir. Ağıtlar, özellikle ortak düşman karşısında kimliğiyle var olma mücadelesi veren kişiler için yakıldığında; bir yandan düşmanı öteki olarak belirginleştirirken, diğer yandan *kendine* olan sevgi ve bağlılığı da pekiştirir. Ülkemizin gündemini uzun süre meşgul eden ve bugün de milletçe canımızın acısı olan teröre karşı mücadele verirken 1998 yılında şehit düşen Hasan'ın ağıtında düşmana karşı hissedilen kimlik duygusu şöyledir:

*“Goşarah mezere vardım
Askerler selama durmuş.
Anaşitin adı batsın
Sol böğründen nasıl vurmuş.”* (SA-21/4)⁹

Terör, Türk toplumu için yaradır. Hikâyesi nereye yazılırsa yazılsın; Türklerin bulunduğu her yerde, aynı acıyla okunan şehadet haberi milletin yaklaşıp kırk yıldır ortak acısıdır. Sivas'ta derlenen şehit asker ağıdında bu acı dile dökülür:

*“Yüreğim yanıyor nasıl anlatam
Hain teröristin işini oğul
Nasıl sabır edem nasıl unutam
Yaktın ciğerimin başını oğul.”* (SA-81/1)¹⁰

Aidiyet duygusunun en önemli simgelerinden biri bayraktır. Bayrak aynı zamanda millî şuurun tetiklediği istiklâl duygusunun da olmazsa olmazıdır. Bayrak sevgisi ağıtlarda yer alır:

*“Yaptılar örf, âdet, makam töreni
Dedim ki seyredem, bakam töreni
Açtın al bayrağı takam töreni
Kurşunlar süslemiş döşünü oğul.”* (SA-81/7)¹¹

⁸ Filiz Güven, “Ölü/Ölüm Etrafında Gelişen Kült İnançlar ve Grubun Yeniden Bütünleşmesi (Sinop Lala Köyü Örneği)”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 12, S. 27, 2019, s. 550

⁹ Kesgül, *a.g.t.*, s. 402.

¹⁰ *A.g.t.*, s. 537.

¹¹ *A.g.t.*, s. 537.

Töre takmak, düğünde hediye vermek anlamında kullanılan bir deyimdir. Ağıtta bayrağın töre olarak takılması ile şehadetin düğüne benzetilmesi söz konusudur. Benzer bir durum, gazilik için de geçerlidir. Kınalı kuzu Ahmet'in ağıtında gaziliğe verilen önem gözlenir:

*“Durdurun atını binek taşında
Gazilik nişanı nazlı döşünde
Gınaman gonşular, nasıl edeyim
Ahmet'im de yirmi dokuz yaşında.”* (SA-67/1)¹²

Güneydoğu Anadolu yüzyıllardır Türklerin vatanıdır. Son yıllarda özellikle dış kaynaklı beslenen terör odaklarının verdiği acılarla ülke insanının belleğinde acıyla anılır olmuştur. Çünkü birçok ailenin ocağına ateş düşmüş; asker, polis, öğretmen, bölgeye giden gençler memleketine şehit olarak dönmüştür. Bu nedenle denilebilir ki güneydoğu ülkeye mensubiyet duygusuyla bağlı olan her Türk'ün travmasını içinde barındırır. Öyle ki, verilen şehitlerle birlikte güneydoğu bu topraklara kan bağıyla bağlanmıştır. Diyarbakır'da görev yaptığı sırada şehit edilen polisin ağıtında mekâna yansıyan acı dile gelir:

*“Diyarbakır derler dört yanı kale
Babam mezarına diksin gül, lale
Kavruldu bedenim, düştüm bu hale
Merhem sürüp yaran yağlayamadım.”* (SA-80/5)¹³

Ağıtlarda bulunan yer adlarını kültürel belleğin önemli bir değeri olarak görmek gereklidir. İnsanın çevresiyle kuracağı güvenli ontik ilişkide bu bakımdan ağıtlar önemli kültürel işlevi yerine getirmektedir.¹⁴ Mekânla bütünlereşek tarihe ve sözlü kültüre yazılan acılardan biri de Türkler için Sarıkamış'tır. Sarıkamış, ortak millî benliğe kazınan birçok ağıdı, destanı, hikâyeyi içinde saklar. Millî benliğin bugün donarak hatırladığı elim tarihi, kolektif bir anımsamaya dönüştüren Sarıkamış adının ağıda yansımaları da dayanışma ve ortak şuurun işaretidir:

*“Sarıkamış ne karalı,
Kimi ölmüş, kimi yaralı
Daha bunu duyan var mı
Dünya âlem bulunaltı.”* (SA-72/4)¹⁵

Babasız kalan çocuklar, evladını kaybeden analar, eşsiz gelinler de bu toprakların acıyla hatırladığı ve bildiği yaşanmış hikâyelerin kahramanlarıdır. Özellikle seferberlik yıllarını hatırlayanlar, bu sözcüğün hangi yaşanmışlıkları içinde barındırdığını bilirler. Bugün o yılları hatırlayanların sayısı azalmış

¹² A.g.t., s. 513

¹³ Kesgöl, a.g.t., s. 536.

¹⁴ Ramazan Ergöz, “Kültürel Bellek Mekânı ve Millî Kimlik Yaratmada Pınarbaşı Ağıtlarının İşlevi”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S. 47, Yıl: 2020, s. 37.

¹⁵ Kesgöl, a.g.t., s. 523.

olsa da ağıtlarda acıları tazedir. Bir seferberlik ağıdında kimsesiz kalan hanelerin durumu şöyle yansıtılır:

*“Kaman’da kimse kalmadı
Redif gitti sürüyünen
Hangi eve vardımısa
Bir gelin var karıymın.”* (SA-72/3)

Türkü icrasının üslubu ve kültür arasındaki paralellikleri inceleyen kapsamlı bir çalışmanın sahibi olan Lomax, halk türkülerinin kültür içindeki işlevinin dinleyicilerin yurtlarına ve mensup oldukları toplumlara karşı besledikleri duyguları kuvvetlendirerek bir güvenlik duygusu oluşturmak olduğunu belirtir.¹⁶ Kurtuluş Savaşı yılları, ortak tarihin, kültürün ve istiklâl duygusunun bugüne yansısı olarak hatırlanan ve dayanışmayı esas kılan anıları içinde barındırır. Bu dayanışmanın lideri Mustafa Kemal ve halkın ona sevgisi de ağıda yansır:

*“Urus pek dayanır kışa
Teyyaresi benzer kuşa
Ankara’da Kemal Paşa
Ömründen al, sen çok yaşa.”* (SA-76/1)¹⁷

Türklerin hafızalarına kahramanlık destanları ve ağıtlarla kazınan istiklâl mücadelesi birliğin zaferidir. Bu birliğin temelinde de milli bağ ve aidiyet duygusu vardır. Kemal Paşa için yazılan ağıtta düşmana karşı oluşan bu dayanışma ve özgüven vardır:

*“Diyar-ı Rum’dan devletler
Bize neydecek ki itler
Yürüyün civan yiğitler
Kelle verin baştan.”* (SA-76/2)¹⁸

Gurbete giden birinin geride bıraktığı vatanına olan duygularını yoğun şekilde ağıtlaştırması ya da şehit olan askere yazılan ağıdın etkisinin toplum hafızasında unutulmuş değerleri hatırlatması türün milli bilinci meydana getirme işlevini göstermesi açısından önemlidir.¹⁹ Bir Yunan subayı tarafından Atina’ya kaçırılan Nazik Kız’ın ağıdında bu hasret görülür:

*“Pencereye çıkarım
Limanlara bakarım
Türkiye’ye göndersem
Koçu kurban yıkarım.”* (SA-75/10)²⁰

¹⁶ Gülay Mirzaoğlu, *Halk Türküleri*, s. 15.

¹⁷ Kesgöl, *a.g.t.*, s. 531.

¹⁸ *A.g.t.*, s.531.

¹⁹ Ergöz, *a.g.m.*, s. 40.

²⁰ Kesgöl, *a.g.t.*, s. 528.

Türküler, ortak deneyim, beklenti ve eylem mekânlarında *sembolik anlam dünyası* yaratarak birleştirici ve bağlayıcı gücüyle güven ve dayanak imkânı sağlar.²¹ Sosyo-kültürel bağlamda; hikâyeli türküler kaynaştırıcı rol oynar. Nazik Kız'da olduğu gibi, Ezo Gelin de gurbete gelin gider. Akrabalarının ısrarıyla Suriye'ye gelin giden Ezo, vatan hasretine dayanamaz ve hastalanır. Vasiyetinde de Suriye ve Türkiye arasındaki dağın tepesine gömülmek ister. Vasiyet yerine getirilir ve türküye şöyle yansır:

*“Ezo gelin çıkmış da Suriye'nin dağına
Güneş vurmuş da yüzüğünün kaşına
Ezo Gelin neneyle neneyle
Gel otur karşıma da bir de sen söyle
Zalımın kızı möldürdün beni.”*²²

Ağıtlar gerek doğdukları bağlam, gerek dayandıkları kültürel zemin olarak değerlendirildiğinde özel bir türkü formudur. Türkülerin sınırları aşan bir bağlayıcılığı vardır. Öyle ki, bugün topraklarımız içinde olmayan Kerkük için yazılan türküler, dilimizden, hafızamızdan ve dolayısıyla da hayallerimizden silinmemiştir:

*“Kerkük'üm hasta Kerkük
Nergisi deste Kerkük
Âlem kefte sefada
Sen kaldın yasta Kerkük.”*

Türküler, sahip oldukları sosyal bellek sınırlarını aşan tarihi kayıtlarla bir milletin biyografisini bizzat milletin dimağında canlı tutar. Dolayısıyla, kaybedilen topraklara yazılan acılarla, umutlarla, sevdalarla türküler; o toprakların da *vatan* olarak kalmasına, dolayısıyla söz konusu bağın sonraki nesillere aktarılmasına aracı olur. Türk milletinin tarihinde unutamadığı vatanlardan biri de Yemen'dir. Erzurumlu bir gelinin Yemen'e giden ve orada şehit düşen eşine yaktığı ağıt aynı durumda olan gelinlerin ortak dilidir:

*“Mızıka çalındı, düğün mü sandın
Al beyaz bayrağı gelin mi sandın
Yemen'e gideni gelir mi sandın
Dön gel ağam dön gel dayanamiram
Uyku gaflet basmış uyanamiram
Ağam öldüğüne inanamiram.”*²³

Kaybedilen ancak sosyal bellekte yaşamaya devam eden Yemen, bir Sivas ağzında şöyle geçer:

²¹ Şahin, *a.g.m.*, s. 104.

²² Fuzuli Bayat, “Türkülerin Sosyo-Kültürel Fonksiyonu”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri II*, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 60.

²³ Ömer Özden, “Türkülerimize Felsefi Bir Bakış”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I*, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 51.

“Asker asker derler bir küçük uşak
Beline bağlamış palaska kuşak
Siz de talim olun bizler ağlaşak
O Yemen yoluna giden gelir mi?”(SA-74/1)²⁴

Türkler, kadim tarihlerinde geniş coğrafyaları vatan edinmişlerdir. Tarihin seyri içinde ise bu vatanları ve vatanda edindiklerini geride bırakmak mecburiyetinde kalmışlardır. Ata yurtları uzun süre S.S.C.B. esaretinde kalan ana vatan Türkleri de geride bıraktıklarını unutmamışlardır. Sovyetlerin yasak ve baskıları türküler sayesinde aşılmıştır. Türkülerin birleştirici gücü sayesinde S.S.C.B. döneminde sınırlar halkları birbirinden ayırdığı zaman bile birliklik sağlanmış, canlar ayrı olsa da şiir ve şarkılarla ruhlar birleşmiştir. İçinde Gence, Şeki, Şirvan şehirlerinin isimleri geçen *Ay Dağlar Sendе Gözüm Var* türküsü iki halkın birbirine serenadı gibidir.²⁵

Evrenin büyüğü ve ritmik ruhunu kendi bütünlüğü içinde eriten türküler, Türk milletinin varlığı ve varlık alanını da ses ve melodiye dönüştürür. Bu dönüşüm, kaynağını Türk milletinin yaratıcı bilinç ve muhayyilesinden alır. Dünyaya yeni oturma ve katılma alanı açar. Açılan her yeni oturma ve katılma alanı Türk milletinin kültürel zaman kurgusunu kendi olana yönlendirir ve ona tâbi olanlar arasında bir duygudaşlık bağı kurar.²⁶ Bu bağ; geçmiş, bugünü ve geleceği kapsar. Mekân ve zaman üstüdür. Ortak acıların tarihe kaydı olarak değerlendirebileceğimiz ağıtlar, insanlar üzerinde duygu yoğunluğunu ve dolayısıyla dayanışma hissini daha da kuvvetlendirir.

3. Sonuç

Folklor ürünlerinin en önemli özelliklerinden biri de işlevselliştir. Bunun temel sebebi, folklorun mahiyetini oluşturan unsurlarda gizlidir. Sözlü olma, anonimlik, çeşitlenme, geleneğe bağlılık, kalıplaşma şeklinde özetlediğimiz bu kavramların hepsi icraya bağlı kavramlardır.

İcra edilen her şey canlıdır. Değişir, gelişir, büyür, yaşlanır veya ölür. Kültür de canlı, yaşayan bir varlıktır. Halka mâl olan her şey aynı zamanda kültürle ilişkilidir. Halk biliminin mahiyetini oluşturan geleneğe bağlılık ve kalıplaşma kültürün köküne işaret ederken çeşitlenme ve sözlü olma ya da anonimleşme değişimle, canlılıkla ilgilidir. Bir gelenek canlıysa yaşıyordur. Canlı kalabilmesi için de bulunduğu ortamla bağlarını koparmaması gerekir.

Halka ait olan bir unsurun yaşaması için halk tarafından talep görmesi, kullanılması şarttır. Bu da onun işlevselliğiyle ilgilidir. Yukarıda bireysel ve toplumsal işlevlerini ele aldığımız ağıtların da yaşaması için icra edildikleri sözlü ortama, bağlama ihtiyaçları vardır. Toplumun bir arada yaşadığı, kolektif ruhun tören atmosferinde bulunduğu ölüm hadisesi ağıtların doğduğu

²⁴ Kesgöl, *a.g.t.*, s. 526.

²⁵ Elmira Memmedova, “Türkülerin Birleştirici Gücü Bağlamında Türk Halklarının Entegrasyonu ve Türkçenin Gelişimi”, *Kültürümüzde Türkü Sempoziumu Bildirileri I*, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 94-95.

²⁶ Şahin, *a.g.m.*, s. 104.

doğal ortamı yaratır. Ölüm anında ortaya çıkan yoğun acı, kayıp ve yoksunluk duygusu, çaresizlik, bireyin iç dünyasında yaşadığı yıkım kendisine çıkış ortamı arar. Bu içe doğru yıkılan bir binanın toz bulutuna benzer. Mutlaka dışa atılma eğiliminde olan bu his, dışa atılmadığı takdirde bireyde farklı yıkımların ortaya çıkmasına sebep olur. Ağıtlar, farkında olmasak da bireyin bu ihtiyacını karşılar. Geride kalanların ölüm diye bir gerçekle tanışmasına, onu kabullenmelerine yardımcı olur.

Ağıtların bireylerin iç dünyalarına sağladığı rahatlama ve kabullenme etkisi aslında toplum için de geçerlidir. Toplum da yaşadığı kötü olaylar, savaşlar, göçler, felaketler konusundaki çaresizlik hissini bir arada ve ortak duygulara sarılarak aktarır. Toplumun ihtiyaç duyduğu bir arada olma isteğini yerine getirir ve aidiyet duygusunu pekiştirir. Aynı anda, aynı yerde ve aynı duyguda buluşma hadisesi aslında kendiliğinden katılım sağlanan doğal bir törene dönüşür.

Sözlü ürünler kültürü yaratanın bizzat yarattığı ürünler olduğu için kültürün de en kuvvetli taşıyıcısıdır. Ağıtlar vasıtasıyla deyimler, atasözleri kalıplaşmış kavramlar, lakaplar, benzetmeler yeni kuşaklara aktarılır. Gelenek, görenek, âdet, töre dediğimiz görünmeyen sosyal bağlar da ağıtlar sayesinde yaşatılır. Özellikle toplumun ortak acısını ve ortak değerlerini konu edinen ağıtlar tarih şuurunu canlı tutarak birlik duygusunu ve bir arada yaşama arzusunu pekiştirir.

Ağıt metinlerinde yüceltilen vasıflar, özellikle kutsal bir ülkü uğrunda gerçekleşmiş ölümler neticesinde yazılan ağıtlarda, toplumun bu duygularını besleyici ve tetikleyici bir rol oynar. Savaş, terör gibi toplumsal vakaların sebep olduğu ölümler için yakılan ağıtlar bir yandan uğruna ölünen değeri ölümsüzleştirirken, diğer yandan bu değer uğrunda öleni de millî vicdanda *kahraman* kimliğine taşır.

Kaynakça

- BAYAT, Fuzuli: “Türkülerin Sosyo-Kültürel Fonksiyonu”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri II*, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s.1961-1963.
- ERGÖZ, Ramazan: “Kültürel Bellek Mekânı ve Millî Kimlik Yaratmada Pınarbaşı Ağıtlarının İşlevi”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S. 47, Yıl: 2020, s.29-43.
- GÜVEN, Filiz: “Ölü/Ölüm Etrafında Gelişen Kült İnançlar ve Grubun Yeniden Bütünleşmesi (Sinop Lala Köyü Örneği)”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 12, S. 27, 2019, s.541-545.
- KAYAPUNAR KESGÜL, Cansever: *Sivas Ağıtlarının Halkbilimi Yöntemleriyle İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2022.
- MEMMEDOVA, Elmira: “Türkülerin Birleştirici Gücü Bağlamında Türk Halklarının Entegrasyonu ve Türkçenin Gelişimi”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I*, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s.93-102.

- MİRZAOĞLU, Gülay: “Anlatı ve Müzik İlişkisi Bağlamında Halk Hikâyelerinden Halk Müziği Dağarcığına Geçen Türküler”, *Mustafa Öztürk’e Armağan*, İstanbul, Kesit Yayınları, 2015.
- ÖZDEN, Ömer: “Türkülerimize Felsefi Bir Bakış”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I*, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s.51-64.
- ÖZBOLAT, Abdullah: “İsyân ile Teslimiyet Arasında: Ağıtlarda Kader İnancı”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 7/3, Ankara, 2012, s.1961-1963.
- ŞAHİN, Veysel: “Kültürel Bellek Mekânı Olarak Türküler”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*, Sivas, , Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 103-112.
- TERZİOĞLU, Öykü: “Metin ve Aksiyon/Performans Olarak Ağıt ve Edim Bilim”, *Millî Folklor Dergisi*, S. 118, 2006, s.102-105.
- YILDIRIM, Dursun: *Türk Bitiği Araştırma ve İnceleme Yazıları*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.
- ZARA, Ayten: “Kayıplar, Yas Tepkileri ve Yas Süreci”, *Yaşadıkça, Psikolojik Sorunlar ve Başa Çıkma Yolları*, İmge Yayınevi, İstanbul, 2011.

Extended Abstract

An Evaluation Of The Function Of Laments To Strengthen Consciousness Of Patternity And Belief On Sivas Laments

Laments are texts created by the individual but kept alive by the society. The reason for this is that laments are created in the oral culture environment and most of them gain an anonymous feature over time. The lament that is burned and voiced in the performance environment is brought to the society and becomes a product of culture. In order for social memory to keep a cultural product alive, that creation must contribute to society and be functional. Lament are the products that bind the society and ensure that the common pain is conveyed in a common language, as they are sung in a ceremonial setting where the pain is shared. Many cultural values, especially language, are transferred to future generations through laments.

The emergence of laments during the ceremony after the death event is also the reason for the reflection of the emotions in their natural form. These feelings, which emerge in the natural flow of life, create psychological and social effects on individuals and society after death. The lamented performance environment includes conditions that require crying *together*, facing pain together, shouldering the funeral, burial and hosting the crowd that came for the dead together. All these sharings, on the other hand, strengthen his ties with the society he lives in. The death of the lamented person as a result of a social event such as war, natural disaster or terrorism further reinforces this fusion.

Even today, in which an understanding that puts the individual in the center and ignores the identity of the individual in the society, death and death rituals have a place in the society. The pain death leaves on a person is not as much as in the traditional structure, but it is faced collectively. Whatever the reason, the sensitivity of society to death is beyond ordinary. With the warrior identity that he has carried from the past to the present, the attitude of the Turkish society against the structure that is accepted as the “enemy” and against the death that occurred during the act of war is much more evident. In such a case, accepting the deceased as a “martyr” is a belief that immortalizes him. These heroes recorded in history maintain their spiritual existence with the roles of holding the nation together, balancing the national trajectory, guiding those left behind in difficult and dark times, and reinforcing unity and solidarity. The laments sung for these heroes not only transmit their qualities from generation in oral culture, but also ensure that the place for which they were martyred, the war end the enemy fighting them remain in the national consciousness.

During the examination, it was seen that the people, who do not know the history, details and chronological order, sense and keep it in their minds through laments. The struggle of the Turks against the Greeks and Russians in the War of Independence, the treatment of these states to the Turks, the

suffering of the people, their expectations from Mustafa Kemal Atatürk and their belief in independence were reflected in the laments.

One of the social reactions seen based on the collected laments is this: it creates a ground of cooperation, sharing and rapprochement no matter whose house the deceased is in. In the laments collected in Sivas province and its district, the longing for the homeland of the Turkish girls who were captured during the war of Independence, the love of the Turkish nation for the hero of the war, Mustafa Kemal Pasha; Today, terrorism and the pain it causes are among the main problems of our country. An atmosphere of solidarity is established by forgetting old resentments. However, as a result of events such as terrorism that affect everyone deeply, the border of this solidarity expands, and this border creates a ground of pain and sharing that sometimes spreads to a country and sometimes to the whole Turkish World. The laments rising as the voice of the people's pain against the PPK terrorist organization, which has been continuing its existence in the southeast of our country for almost fifty years with foreign support and threatening the public's security, also carry the characteristic of a civilian message to the international bureaucracy. In the laments that cry out to the whole world, especially to the Human Rights Association, where the Turkish people stand against the terrorist organization that has hurt them for years, first-degree victims of terrorism express that pain they feel for the relatives they lost, away from any political or commercial concerns. These social reactions take place in the laments compiled from Sivas province and its districts.

While the sense of belonging to the society lived in is reinforced in the lament's texts, on the other hand, love for the homeland is fed. So much so that Yemen, Kirkük, Thessaloniki, which we lost due to wars and which are not within the borders of our country today, even the places recorded as "homeland" by the national memory are included in the texts and keep this longing and memory alive.

In this article, based on the lament texts compiled from Sivas province and its districts, the function of reinforcing patriotism and affiliation consciousness of these texts will be evaluated. In our article, the current function of these laments has been examined sociologically and psychologically.

